

EL MISTERI DE CABEZAS CORTADAS

UNA PEL·LÍCULA ANTIFEIXISTA CONCEBUDA DINS DEL MATEIX VENTRE DEL FEIXISME

>> Cartell de Cabezas cortadas.

Rebuscant en llibres de cinema, amb prou feines es troba una petita ressenya de *Cabezas cortadas*. Allò que ens ha portat a buscar-ne informació ha sigut la fama que tenia en aquell moment el director Glauber Rocha (1938-1981), la tasca del productor empordanès Pere Fages de Climent, la direcció artística de Fabià Puigserver i el fet que la pel·lícula la protagonitzessin Paco Rabal, Pierre Clémenti i Marta May, a més de Luis Ciges i Emma Cohen.

A l'Empordà s'hi han rodat moltes pel·lícules. Algunes de molt famoses han deixat petja a la població i han entrat a formar part de l'imaginari col·lectiu. D'altres, no. *Cabezas cortadas* (1970), dirigida per Glauber Rocha, produïda per Pere Fages i filmada a Sant Pere de Rodes, el cap de Creus i Castelló d'Empúries, és avui una pel·lícula oblidada i molt difícil de veure.

JORDI ARBONÉS, Nif > TEXT
COLITA I CLAUDI VALENTÍ > FOTOS

Antifeixisme

La pel·lícula relata els deliris que s'abaten damunt d'un dictador sud-americà. Hi veiem l'enfrontament entre els dimonis interiors del dictador i la creixent amenaça sobre el seu poder que representa el món exterior, concretat en la guerrilla i en l'aixecament popular en contra del sàtrapa. L'escenografia, en bona part situada al monestir de Sant Pere de Rodes, confereix al film un aire semblant a les adaptacions que Orson Welles va fer d'obres de Shakespeare, i hi aporta una patina més medieval que no pas tropical. A aquesta barreja d'elements s'hi sumen els paisatges desolats del cap de Creus, pels quals transiten uns personatges – cavallers estranys – que lluiten en plena

La pel·lícula relata els deliris que s'abaten damunt d'un dictador sud-americà quan el poble s'alça en armes contra el sàtrapa

solitud i contra l'invisible mur de les seves ambicions. En aquest aspecte la posada en escena sovint ens recorda l'obra actual del cineasta banyolí Albert Serra, perquè els personatges estan situats enmig d'una buidor atterridora i d'una natura que els abstreu tant del passat com de les seves pròpies vides. És una pel·lícula de les que abans se'n deien *d'art i assaig* i de la qual es deriva un missatge antifeixista directe i inequívoc.

La denominació *d'art i assaig* va sorgir de la tasca cinematogràfica i de distribució del productor Pere Fages durant la dictadura, a través dels cinemes Publi, i feia referència a pel·lícules realitzades fora del circuit comercial, obres d'arreu del món que tenien un pòsit estètic i intel·lectual que eixamplava l'adotzenada mirada a què estàvem acostumats. *Cabezas cortadas* va ser la primera pel·lícula que Fages va produir, i es va poder rodar durant el franquisme perquè aleshores ningú del Ministeri de Cultura no sabia

>> Rodatge de *Cabezas Cortadas* a la catedral de Castelló d'Empúries.

qui era Glauber Rocha. Un cop es va estrenar Fages no en va poder produir cap altra amb tanta llibertat fins a la tornada de la democràcia a Espanya.

Cabezas cortadas es va presentar al Festival de Sant Sebastià amb gran polèmica. La premsa en va comentar: «Puede representar la llegada de un esperanzador vendaval de inquietud y creación» (*Los Sitios*, 12/4/70); «En ocasiones se encuentra algún encuadre estéticamente bien logrado pero que, a nuestro juicio, no bastará a compensarnos de las constantes agresiones al más elemental sentido del buen gusto» (*La Vanguardia*, 25/10/70).

Glauber Rocha era un exiliat del Brasil. Allà havia filmat pel·lícules on relata-va la injustícia en la qual vivia el poble brasiler, sobretot de la regió del Sertão. També era periodista i novel·lista i va ser un dels creadors del Cinema Novo (1950), un moviment que va renovar el cine del seu país. A *Terra em transe*

(1967) criticava la ideologia populista que assolava la política brasiler. La seva pel·lícula més famosa, *Antônio das Mortes* (1969), un al·legat en contra de l'opressió, va ser premiada en el Festival de Cannes. Rocha era molt crític amb tot el que condicionava, manipulava i ofegava la creació artística. El 1970, l'any del rodatge de *Cabezas cortadas*, l'Institut Nacional del Cinema Brasiler el va premiar com a millor director del país. Era d'ideologia comunista i entenia el cinema com una eina per, més enllà de la tècnica i l'estètica, somoure les consciències dels espectadors. El seu cinema tenia un component revolucionari i

La posada en escena recorda l'obra del banyolí Albert Serra, perquè els personatges estan situats enmig d'una buidor atterridora

>> Pere Fages va ser el productor de *Cabezas cortadas*.

bàrbar. Amb paraules seves: «Si el Cinema Novo és lleig, irregular, brut, confús i caòtic, també és, al mateix temps, brillant i revolucionari». Va ser, en bona part, l'afinitat ideològica d'esquerres allò que va ajuntar productor, director i actors. És en aquest sentit –perpetrar una obra amb llibertat i al marge del sistema– que cal veure l'excepcionalitat d'aquest rodatge. Va ser una obra d'art antifeixista concebuda i realitzada a dins del mateix ventre del feixisme.

>> A dalt, Paco Rabal durant el rodatge, i a baix, el director Glauber Rocha.

Cabezas cortadas es va presentar al Festival de Sant Sebastià amb una gran polèmica

Exilis

Per altra banda, durant la filmació de *Cabezas cortadas* es van produir unes coincidències que van comportar que el cantant brasiler Caetano Veloso, que llavors estava exiliat a Londres, acudís a Roses per trobar-se amb Glauber Rocha. Aquest primer contacte de Caetano amb Catalunya va significar l'inici de la seva estimació pel país i també de la seva coneixença amb músics d'aquí, com Pi de la Serra o Pau Riba, una relació d'amistat que ha durat fins ara. Al rodatge també hi va concórrer Gabriel García Márquez, exiliat de Colòmbia, que ja havia publicat *Cien años de soledad* i continuava mantenint una magnífica relació amb Catalunya. Un dels llocs on tota aquesta gent es trobava era al pis que Pere Fages tenia a Barcelona, un espai de llibertat pel qual passaven a fer tertúlia una gran quantitat d'artistes de totes les disciplines, molts dels quals han marcat una època en la cultura catalana, com ara l'escriptora Maruja Torres o la fotògrafa Colita.

L'any següent de l'estrena de *Cabezas cortadas*, Caetano Veloso, Gilberto Gil i Nara Leão, entre altres músics brasilers, van passar un estiu a l'Escala en una casa que Fages els va llogar, i es perllongà així la relació de la *troupe* brasilera amb Catalunya. Caetano recorda aquesta època: «Encara em

sento català. Vaig conèixer Raimon, Lluís Llach i Joan Manuel Serrat i també Pi de la Serra, amb el qual es va crear una amistat que encara perdura. Amb ell vaig sentir, de seguida, una immensa afinitat. Però hi havia una figura que em va fascinar especialment. Era una mica marginal a aquest grup, encara que radicalment català. Ni tan sols li agradava parlar en castellà. Em refereixo a Pau Riba. Un paio interessantíssim, la música del qual no s'enquadrava en la Nova Cançó; era més experimental, més pop, i s'apropava molt més al *tropicalisme* que Gilberto Gil i jo» (Eric Nepomuceno. *El País*)

Aquest món es va acabar quan Pere Fages, polític independent i un dels fundadors de l'Assemblea de Catalunya, es va exiliar a París els anys setanta.

Pere Fages, el cineasta global

Pere Fages va conèixer Glauber Rocha durant la dècada dels seixanta al Festival de Berlín. Més tard es van trobar a Canes i allà va sorgir la idea de filmar una pel·lícula conjuntament, i a l'Empordà. En aquella època el cinema sud-americà estava en auge a Europa. Fages recorda: «En les seves primeres pel·lícules, Rocha havia filmat sobre la gent del Sertão i els *cangaçeiros* –tota una mitologia rural brasilera–. Ell es definia com a marxista *macumbero*». Sempre havia filmat amb molts pocs recursos, per això de *Cabezas cortadas* (100.000 dòlars de pressupost) n'estava molt content, i feia fotos als camions elèctrics i d'utilitatge, perquè deia que si no al Brasil no s'ho creurien, que havia tingut tants mitjans. Fages també ressalta un altre personatge: «En tota aquesta aventura cal recordar la participació de Ricard Muñoz Suay, que és mort, i que ha sigut una figura molt important en el cinema espanyol. Era un home d'esquerra i que havia estat a la presó, una eminència gris la participació del qual en les pel·lícules molt sovint no s'ha reflectit en els crèdits. Havia estat al darrere de molts projectes, com ara *Bienvenido Mister Marshall*, *Viridiana* o *Nueve cartas a Berta*. Feia de director de producció». I continua: «Intentàvem fer pel·lícules en contra dels esquemes de producció del sistema i miràvem de passar indemnes per l'ull de la censura. Per a mi el cinema era una manera de militar, també una professió, és clar, però prevalia que fos una expressió cultural i política. Era una època en què tota la gent del cinema d'esquerres ens coneixíem, érem amics i, sobretot, còmplices. Confabulàvem». De l'exili a París, n'explica: «Allà vaig continuar actiu ajudant des de fora els rodatges que es feien aquí; eren filmacions clandestines sobre manifestacions, entrevistes, i fets que es produïen en contra de la dictadura. Va ser la millor època de la meua vida». Era un temps en el qual la imatge cada vegada era més important, i Fages es va adonar que si d'algun fet no hi havia imatges, les televisions estrangeres

>> A dalt, Pere Fages amb Gabriel García Márquez i Paco Rabal durant el rodatge, l'any 1970. A sota, Pere Fages amb Pau Riba i Caetano Veloso. Al costat, fotografia actual de Pere Fages.

Pere Fages ha fet tots els papers de l'auca: ha estat crític, productor de pel·lícules, curtmetratges i superproduccions, ha fet tasques documentals i periodístiques i ha creat circuits de cinemes i de distribució

>> Paco Rabal i Pere Fages
durant el rodatge a la catedral
de Castelló d'Empúries.

no en parlaven; per això es va dedicar a omplir aquest buit duent a terme una feina periodística de risc, com ara fer entrar clandestinament una càmera a la presó de Carabanchel per filmar els presos polítics.

Pere Fages ha fet tots els papers de l'auca: «He portat sacs de pel·lícules a l'esquena», diu, i ha sigut crític, ha produït pel·lícules, curtmetratges i superproduccions (*Cristóbal Colón*, de Ridley Scott, 1991); també ha treballat per a la televisió, ha fet tasques documentals i periodístiques, i ha creat circuits de cinemes i de distribució. Per això comenta: «No he sigut mai un productor clàssic». Sobre Glauber Rocha explica que era un home d'una gran finesa ètica, sincer i arriscat, i per al qual l'èxit potser va ser una desgràcia, ja que després de la seva pel·lícula *Deus e o Diabo na Terra do Sol* (1964)

va ser idolatrat al Brasil i «això, de vegades, malgrat el talent, fa mal als creadors, perquè va passar a representar més coses a banda de les creatives i es va veure "obligat" a mantenir una espècie de lideratge ideològic. A més, la indústria i la crítica li demanaven que continués fent el mateix». Fages acaba dient: «Si d'alguna cosa estic content és d'haver produït *Cabezas cortadas*, que, tot i que no és la millor pel·lícula de Glauber, em va servir per conèixer-lo amb profunditat i perquè arribés a ser un gran amic meu».

**Gràcies a la pel·lícula,
Caetano Veloso i tota
una troupe cultural
brasileira van descobrir
Catalunya**

A l'hora de veure la seva pel·lícula, Rocha recomanava: «L'espectador ha d'acceptar el film com si llegís un poema, escoltés una música o veiés una exposició de pintures».

El misteri que revelen els fotogrames de la pel·lícula remet a un grup de gent de sensibilitats diverses i provinents d'hemisferis artístics diferents –joves i inconformistes–, però que posseïen una clara determinació per dur endavant un cine arriscat i, també, utòpic. *Cabezas cortadas* no va calar ni en l'imaginari empordanès ni en la història del cinema, però va representar un exercici d'imaginació, una mirada diferent, amb la qual, aleshores, es construïa l'anomenat *cinema d'autor*.

Jordi Arbonès (Nif)
és escriptor.